

Osmaneli'nin Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmuşluk Durumunun Sayısal Olarak Değerlendirilmesi

Engin AKTÜRK* ve Banu ÇELEBİOĞLU YERGÜN**

* İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-0003-7714
mim.e.akturk@gmail.com

** Yıldız Teknik Üniversitesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0003-2127-3596
banu.celebioglu@gmail.com

Araştırma makalesi

Geliş: 31/08/2023
Son düzenleme sonrası geliş: 17/11/2023
Kabul: 13/12/2023
Yayımlanma: 31/01/2024

Öz

Çalışmaya konu olan Osmaneli kırsalı, Marmara Bölgesinde Bilecik iline bağlı bir ilçedir. İlçenin kentsel ve kırsal alanları zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Osmaneli kırsalında farklı büyüklükte 27 köy ve bu köylerin çoğunda geleneksel tekniklerle yapılmış konutlar, fırın ve ahır gibi müştemilat yapıları bulunmaktadır. Bazı köylerde geleneksel yapılar tarihi kırsal peyzaj oluşturacak kadar yoğun ve korunmuş durumdadır. Çalışma kapsamında her köy için yöresel mimarlık mirası öğeleri ile köylerin doğal ve ekonomik özelliklerini niteleyen envanterler oluşturulmuş ve köylerde günümüze ulaşmış özgün geleneksel yapıların rölöveleri alınarak belgelenmeye çalışılmıştır. Ancak köylerde kırsal mimarlık mirasının varlığı ve korunmuşluk durumu farklı nedenlerden dolayı değişmektedir. Yerleşimlerdeki geleneksel dokunun yoğunluğu ve korunmuşluk durumlarını ölçmek amacıyla elde edilen veriler sayısallaştırılarak bir değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. Bu tabloda köyler aldıkları sayısal değerlere göre A, B, C ve D olarak 4 grupta sınıflandırılmıştır. En fazla kültürel miras öğelerine sahip ve iyi korunmuş köyler A grubunda yer almakta olup, B ve C gruplarındaki yerleşimlerde kültür varlıkları ve korunmuşluk durumları azalarak devam etmektedir. D grubu köylerinde ise yöresel mimarinin kaybolduğu, yeni yapılaşmanın yoğunlaştığı köyler yer almaktadır. Bu çalışma ile Osmaneli kırsalındaki yöresel mimarisinin belgelenmesi, köylerdeki tarihi kırsal peyzajın korunmuşluk durumlarının ölçülmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yöresel mimari, koruma, sınıflandırma, Bilecik, Osmaneli

Quantitative Evaluation of the Conservation Status of Osmaneli's Rural Architectural Heritage

Engin AKTÜRK* and Banu ÇELEBİOĞLU YERGÜN**

* *Istanbul Metropolitan Municipality*
Istanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-0003-7714
mim.e.akturk@gmail.com

** *Yildiz Technical University*
Istanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0003-2127-3596
banu.celebioglu@gmail.com

Research article

Received: 31/08/2023

Received in final revised form: 17/11/2023

Accepted: 13/12/2023

Published online: 31/01/2024

Abstract

The study focuses on the Osmaneli countryside in the Bilecik (Türkiye) province of the Marmara Region, which has a rich cultural heritage in both urban and rural areas. The countryside consists of 27 villages, many of which have traditional houses and outbuildings like furnaces and barns. Some villages have well-preserved traditional buildings, creating a historical rural landscape. This study formed inventories and documented the local architectural heritage, as well as the natural and economic characteristics of each village. Presence and conservation of rural architectural heritage vary across villages for different reasons. To assess the density and preservation status of the traditional texture in the settlements, collected data were quantified and an evaluation table was constructed. The villages were classified into four groups (A, B, C, and D) based on their numerical values. Group A includes villages with the highest number of cultural heritage items and best-preserved villages, while the cultural assets and conservation status decrease in groups B and C. Group D consists of villages where local architecture has been lost and new construction predominates. This study aims to document the local architecture in rural Osmaneli and evaluate the conservation status of the historical rural landscape in the villages.

Keywords: Vernacular architecture, conservation, classification, Bilecik, Osmaneli

1. GİRİŞ

Kırsal sit; yerleşim düzeni, yapım tekniği ve tasarımıyla yerelin ürünü olan yapıların, yol, meydan, tarım alanı ve benzeri öğelerle birleşerek oluşturduğu, korunacak değerler taşıyan kırsal alanlar şeklinde tanımlanmaktadır (ICOMOS, 2013). Kırsal sit alanlarını yerel halk tarafından, yerel malzeme ve teknikler kullanılarak ve ihtiyaca göre inşa edilen kırsal mimarlık mirası yapıları oluşturmaktadır (Göğebakan ve Saban, 2021: 33-34). Kırsal mimarlık mirasının yer aldığı kırsal yerleşimler doğal çevre ile iç içe geçmiştir. Günümüzde koruma kuramı sadece tarihi anıtsal yapıların korunmasından, doğal ve kültürel öğelerin birlikte korunduğu ve sürdürülebilirliğin önem kazandığı bir anlayışa doğru gelişmektedir. Bu bağlamda insanın oluşturduğu somut ve somut olmayan kültür öğeleri ile insanlığın doğa ile olan uzun ve yakın ilişkisi sonucunda ortaya çıkan, doğa ve insanın ortak oluşturduğu alan olarak tanımlanan Kültürel Peyzaj alanları, 1980'li yılların sonundan itibaren kırsal mimarlık mirası ile değerlendirilmeye başlanmıştır (UNESCO, 2023; Güler, 2016: 29). Kültürel peyzaj olarak tanımlanan Dünya Mirası Alanlarının yaklaşık %60'ı tarihi kırsal peyzaj alanı olan kırsal yerleşimleri kapsamaktadır (Güler, 2019: 39). Kırsal peyzaj alanlarında, o peyzaja ait tüm soyut ve somut kültürel değerlerin tamamı kırsal mirasın kapsamına girmektedir (ICOMOS-IFLA, 2017). 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, kırsal tarımsal üretimle ilişkisinin azalması, kırsal farklı işlevlerin taşınması ve kırsal demografik hareketler kırsal peyzajın karakterini değiştirmiş ve dolayısı ile kırsal mirasın koruma sorunlarını ortaya çıkarmıştır (Öğdül, 2019: 41).

Çalışma alanı olan Osmaneli ve çevresi yüzyıllar boyunca farklı milletlerin egemenliği altında yaşamın sürdüğü ve ticaret yolları üzerinde yer alan bir coğrafyada yer almaktadır. Bu kültürel süreklilik ve ticari hareketlilik Osmaneli'de zengin bir kültürel mirasın ortaya çıkmasına sebep olmuş, ilçe merkezinde anıtsal nitelikte yapıların yapılmasını, kırsalda ise bir yapı yapma geleneği oluşturarak birçok sivil mimarlık öğesi üretilmesini sağlamıştır. Bunun yanında Osmaneli ilçesinde birçok höyük ve arkeolojik kalıntı da bulunmaktadır. Osmaneli kırsal yerleşimlerinin çoğunda görülen nüfus kaybı nedeniyle yeni yapılaşmanın az sayıda olduğu, mevcut geleneksel yapıların ise günümüze kadar ulaşabildiği görülmüştür. Osmaneli kırsal mimarlık mirası ile ilgili sadece Günören Köyündeki yöresel mimariyi konu alan yüksek lisans tezleri yapılmış, Kızılöz Köyünde bulunan biber kurutma evleri (biberlik) ile ilgili bir makale yayınlanmıştır (Turğut, 2019; Akçura, 2018; Kılıç ve Karakaş, 2013). Dolayısıyla Osmaneli kırsalındaki yerleşimlerin yöresel mimarisini bütüncül bir şekilde inceleyen bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Bu makale Osmaneli kırsal yerleşimlerindeki yöresel mimarlık öğelerini tespit ederek, literatürdeki bu boşluğu kapatmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında çalışma alanında yer alan 27 köy benzer mimari özelliklere ve farklı koruma sorunlarına sahiptir. Bu nedenle yerleşimler arasında karşılaştırma yaparak, kırsal mimarlık mirası açısından, nitelikli köylerin daha detaylı çalışılabilmesi için nicel bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla yerleşimlerin yöresel mimarlık öğelerinin çeşitliliği, yoğunluğu ve korunmuşluk durumları sayısallaştırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirme sonucunda ortaya çıkan tabloya göre köyler A, B, C ve D grupları olmak üzere 4 grupta sınıflandırılmıştır. Yapılan sınıflandırmanın Osmaneli köylerinde uygulanacak koruma politikalarının belirlenmesinde yol göstermesi ve diğer kırsal yerleşimlerdeki yöresel mimarinin değerlendirilmesi için bir yöntem önerisi oluşturması hedeflenmiştir.

2. ÇALIŞMA ALANI: OSMANELİ KIRSALI

2.1. Osmaneli Tarihçesi

Osmaneli'nin tarihi bulunan arkeolojik kalıntılara göre Geç Kalkolitik Çağa kadar uzanmaktadır. Antik Çağ'da, içinde Bilecik'in de bulunduğu İstanbul (Anadolu), Kocaeli, Adapazarı, Bolu, Bursa ve Zonguldak illerini kapsayan bölge Bithynia olarak anılmaktaydı. M.Ö. 13. yüzyılda yaşanan Deniz Kavimleri Göçünde Trak kavmi bölgeye yerleşmiştir (Akpınar ve Aksu, 2017: 28). M.Ö. 7. yy. ile 1. yy. arasında Osmaneli ve çevresi Frig, Lidya, Pers, Makedonya Krallığı ve Bithynia Krallığı arasında el değiştirmiştir. M.Ö. 1. yüzyılda Bithynia Krallığının Roma İmparatorluğu'na katılmasıyla bölge uzun bir süre Roma hâkimiyetinde kalmıştır. M.S. 14. yüzyılda ise Bilecik'in Osmanlı Beyliğine geçmesi ile yörede altı yüzyıllık Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Bilecik yöresi II. Abdülhamid döneminde Ertuğrul Sancağı olarak bilinmekteydi ve bu sancakta Osmaneli ilçesi Lefke adı ile sancağın merkez kazası olan Bilecik'e bağlıydı (Emecen, 1992). Kurtuluş Savaşı esnasında Osmaneli toprakları fiilen işgal edilmemiş olsa da bölgedeki eşkıyaların baskınları nedeniyle Osmaneli kent merkezinde yaşayan halkın Sakarya'nın kuzeyindeki köylere gittiği bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, 1924 yılında Bilecik il olmuştur. 1926 yılında Osmaneli Bilecik'e bağlı bir ilçe konumuna getirilmiştir (Akkayan, 1990: 64).

2.2. Osmaneli Coğrafyası

Çalışma alanı olan Osmaneli ilçesi Türkiye'nin Bilecik il merkezinin güneyinde yer almakta olup Bursa ve Sakarya illerine komşudur. Osmaneli'ye bağlı Adliye, Ağlan, Akçapınar, Avdan, Balçıkhisar, Belenalan, Bereket, Borcak, Boyukaya, Büyükyenice, Ciciler, Çerkeşli, Çiftlik, Dereyörük, Düzmeşe, Ericek, Günören, Hisarcık, Kazancı, Kızılöz, Medetli, Oğulpaşa, Orhaniye, Sarıyazı, Selçik, Selimiye ve Soğucakpınar olmak üzere 27 köy bulunmaktadır (Şekil 1). Köyler ilçe merkezinden 25 km yarıçapında bir alan içinde farklı uzaklıklarda bulunmaktadır.

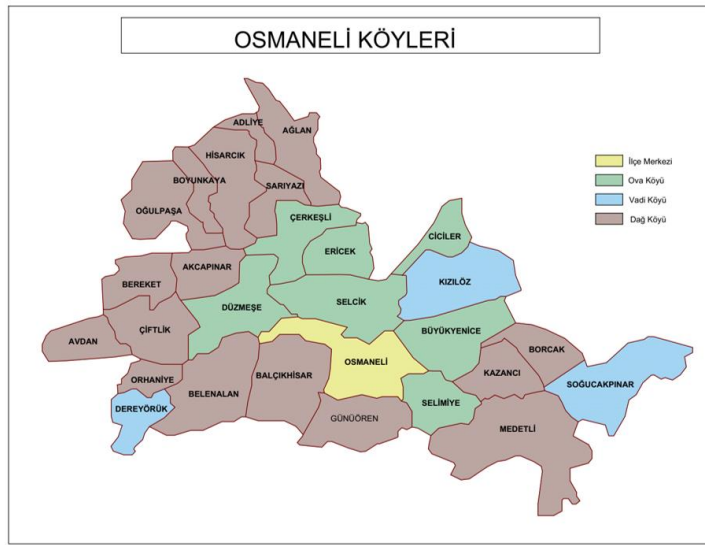
Köylerin buldukları coğrafyanın topografik, iklimsel ve hidrografik özellikleri ile ulaşım imkanları köylerin ekonomisini, kültürünü ve yerleşim özelliklerini etkilemiştir (Çizelge 1). Özellikle ulaşım arterlerine yakın, su kaynaklarına sahip, tarım arazilerinin çok olduğu ova köyleri ve mahalleleri nüfuslarını koruyabilmiş veya nüfuslarını arttırabilmiştir. Ovadaki sulu tarım faaliyetlerinin artması Hisarcık, Akçapınar gibi dağ köylerinin boşalmasına, ovada bu köylere bağlı Beşevler, Gaziler gibi yeni mahallelerin oluşmasına neden olmuştur.

Osmaneli kırsalı iklim ve topografik şekiller açısından çeşitlilik göstermektedir (Çizelge 1). Bilecik ili bulunduğu konumu ve topoğrafyası nedeniyle farklı iklim sınıfları arasında bir geçiş bölgesindedir. Ayrıca bölgenin vadilerden oluşmuş yapısı mikroklimatik ortamlar oluşturmaktadır. Bu durum Bilecik genelinde birçok bitkinin yetişmesine imkân sağlamıştır (Kaymaz vd., 2019: 212).

Osmaneli kırsalını Samanlı Dağları, Bilecik Platosu, Sakarya Nehri ve Göksu Deresi'nin oluşturduğu dağlık alanlar, yaylalar, platolar ve ovalar oluşturmakta, dağlık arazilerinin büyük çoğunluğunu da ormanlar kaplamaktadır. Karaçam, kızılçam, kayın ve gürgen yörede sık görülen ağaçlardır. Plato ve vadi tabanlarındaki ovalık alanlarda tarım yapılmaktadır (Başkaya, 2012: 21-107).

Çizelge 1. Osmaneli köylerinin bulunduğu topoğrafya türleri (Aktürk ve Çelebioğlu Yergün, 2020)

KÖYLER	VADI		DAĞ		OVA	
	Yayla	Yamaç	Sırt			
Dereyörük, Kızılöz, Soğucakpınar	Oğulpaşa, Adliye, Bereket, Boyunkaya	Avdan, Sarıyazı, Günüören, Orhaniye, Belenalan, Balçıkhisar	Ağlan, Çiftlik, Hisarcık	Akçapınar, Hisarcık	Selimiye, Büyükyenice, Düzmeşe, Ciciler, Çerkeşli, Ericek, Akçapınar (Gaziler Mah.), Oğulpaşa (Yeşilçimen Mah.), Hisarcık (Beşevler Mah.)	

Şekil 1. Bilecik İli ve ilçeleri (solda) (Wikipedia, 2024), Osmaneli Köyleri (sağda) (Aktürk ve Çelebioğlu Yergün, 2023)

2.3. Osmaneli Ekonomisi

Osmaneli kırsalında ana geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. İlçe topraklarında tropikal meyve ve sebze hariç her türlü ürün yetiştirilebilmektedir. Akarsuların geçtiği vadi tabanlarında sulu tarım, sulama imkânının kısıtlı olduğu plato ve yaylalarda tahıl ekimi gibi susuz tarımla beraber hayvancılık yapılmaktadır. İlçenin kuzeyinde ve yayla köyleri olan Oğulpaşa, Boyunkaya ve Adliye köylerinde hayvancılık daha yaygındır. Arıcılık dağ ve plato köylerinin çoğunda görülmektedir. Osmaneli köylerinin yakınında ormanlar bulunsa da Dereyörük, Orhaniye, Kazancı köyleri orman içi kırsal yerleşimlerdir. Köyler ormanlardan yapı malzemesi ve yakacak olarak faydalanmaktadır (Başkaya, 2012: 230-231). İpek böcekçiliği ise 19. yüzyılda Osmaneli ilçesinin önemli geçim kaynaklarından biri olmuştur (Başkaya, 2012: 363-380). Ancak böcekçilik eski ekonomik getirisini kaybetmesiyle beraber bölgeden kaybolmuştur. Ayrıca böcekçiliğin oldukça zahmetli olması ve koza üretiminin evlerde yapılması, ev ahalisinin yaşamını zorlaştırması gibi nedenler böcekçiliğin azalmasındaki diğer sebeplerdir. Günümüzde Osmaneli'de böcekçilik sadece Günüören Köyünde birkaç aile tarafından yapılmaktadır.

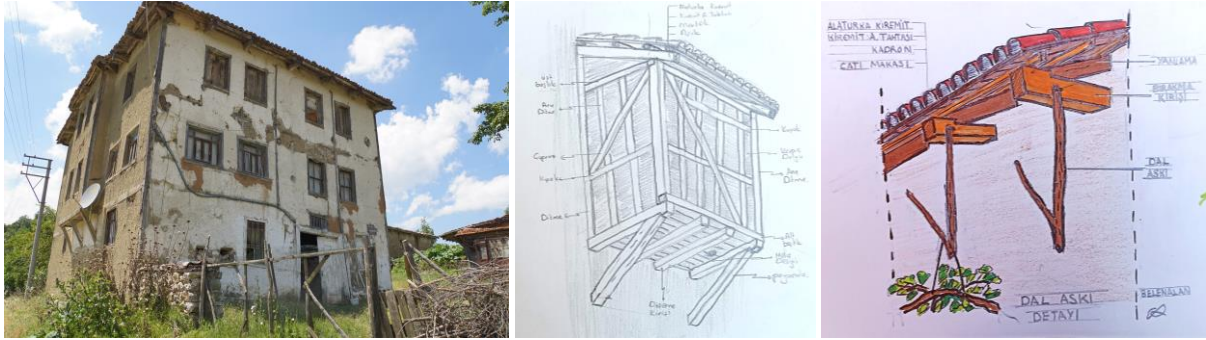
2.4. Osmaneli Demografik Yapısı

Osmaneli'nin de üzerinde bulunduğu İpekyolu coğrafyası birçok topluma ve kültüre ev sahipliği yapmış ve birçok halk bu coğrafyada bir arada yaşamayı başarmıştır. Osmaneli'de asırlardır Rumlar ve Türkler birlikte ikamet etmiştir. Ancak Kurtuluş Savaşı sonrası yapılan

mübadele ile Rumlar ilçeden ayrılmak durumunda kalmıştır. Rumların yerine ise Selanik Karacaoba yöresinden gelen Türkler yerleştirilmiştir. İlçede bir diğer önemli göç olayı 1952 ve 1978 yıllarında Balkan ülkelerinden göç eden Türkler ile olmuştur (Akkayan, 1990: 64-65). Bu göçlerin büyük bir çoğunluğu Osmaneli ilçe merkezine doğru gerçekleşmiştir. Osmaneli kırsalında ise Orhaniye, Selimiye ve Ericcek köylerinde nüfusun büyük çoğunluğunu Balkan göçmenleri oluşturmaktadır. Orhaniye Köyünü Balkanlar'dan gelen "Pomak" halkının, Çerkeşli Köyünü Çankırı'nın Çerkeş ilçesinden gelenlerin, ilçenin kuzeyindeki Oğulpaşa Yaylası'nda yer alan Adliye Köyünü ise Kafkasya'dan gelen Gürcü göçmenlerin kurduğu bilinmektedir (Başkaya, 2013: 13-41). Osmaneli'nin yerel halkı kendini "manav" olarak nitelendirmektedir. Manavlar mübadele ile gelen Karacaobalı'lar'a "muhacir", 1950 sonrası gelen Balkan Türklerini "göçmen" olarak isimlendirmişlerdir. Bunun yanında 20. yüzyılın ikinci yarısında sanayi faaliyetlerinin artması ile de ilçe köylerinden ve başka illerden ilçeye göç yaşanmıştır (Akkayan, 1990: 64-246). Son on yılda Osmaneli'nin köy nüfusu düşerken, kent nüfusu artmıştır. 2021 yılı itibari ile Osmaneli ilçe nüfusunun yaklaşık %25'i köylerde yaşamaktadır (TÜİK, 2021).

2.5. Osmaneli Kırsal Mimarlık Mirası

Osmaneli köylerindeki geleneksel yerleşim dokusu, yapım sistemi ve yapı biçimlenişleri benzer nitelikler taşımasına rağmen değişen coğrafi ve ekonomik koşullar nedeniyle yapı malzemesi kullanımı ve müstemilat yapılarında farklılıklar görülmektedir. Planlı bir yerleşim gözlenmeyen Osmaneli köylerinde organik bir yerleşim dokusu görülmektedir. Kırsal yerleşimlerdeki evlerin çoğu parsel içinde ayrıık nizamda inşa edilmiştir. Evlerin bahçelerinde fırın, ahır, ambar, odunluk gibi müstemilat yapıları bulunmaktadır. Köylerde sivil mimarlık örnekleri genellikle iki katlıdır. Ancak ipekböcekçiliğinin yapıldığı köylerde üç katlı evlere de rastlamak mümkündür (Şekil 2).

Şekil 2. Belenalan Köyünde Bir Konut (sol), Hela Çıkması (orta) ve Dal Askı (sağ) Detay Eskiçleri (Aktürk ve Çelebioğlu Yergün, 2020)

Evlerin yapım sistemi yığma kâgir sistem üzerine ahşap karkas şeklindedir. Konutların subasman ve zemin kat duvarları taş veya kerpiç malzemeden yapılmıştır. Zemin kat duvarlarında genellikle ahşap hatıllı kuru taş duvar ile yine ahşap hatıllı moloz taş duvar örgüleri kullanılmıştır. Birinci ve ikinci katlar hımış tekniğinde inşa edilmiştir. Ahşap karkas duvarların arası kerpiç ile doldurulmuş ve üzeri çamur ile sıvanmıştır. Bazı köylerde dolgu malzemesi olarak tuğla kullanılmış ve bu evlerde duvarlar sıvanmamıştır. Osmaneli kuzeyinde yer alan köylerde ise, sıvanın üstüne ahşap kaplama yapılarak yapılar dış koşullara daha dayanıklı hale getirilmeye çalışılmıştır. Böcekçilik yapılan evlerin son kat tavanı kaplanmadığı için çatı konstrüksiyonu okunabilmektedir. Evlerin ahşap konstrüksiyonlu kırma çatıları, oturtma sistemde, saçaklı ve alaturka kiremit kaplıdır. Bazı evlerin saçaklarına dal askılar takılmıştır. Dal parçalarının çatı kirişlerine çivilenmesi ile oluşturulan dal askılar asma

yetiştirmek ve tütün kurutmak için kullanılmaktadır (Şekil 2). Evlerin kapı-pencere doğramaları ahşap olup, böcekçilik yapılan mekânların pencerelerinin kapaklı olduğu görülmektedir. Helalar evlerin cephelerine çıkma şeklinde eklenmiştir. Hela çıkmaları eklendiği katın duvarları gibi hımış tekniğiyle yapılmış ve payandalar ile desteklenmiştir (Şekil 2).

Şekil 3. Soğucakpınar Köyü Uğur Erdoğan Evi (Aktürk ve Çelebioğlu Yergün, 2021)

Osmaneli kırsalındaki geleneksel konut yapılarının planları incelendiğinde zemin katların depo, işlik ve ahır olarak kullanıldığı, üst katların ise barınma işlevli olduğu görülmektedir. İpekböcekçiliğinin yapıldığı evlerde ise evin son katında barınmaya böcekçilik uğraşı da eşlik etmektedir. Evlere zemin katlarındaki çift kanatlı kapılardan girilmektedir. Kapı, “avlu” olarak adlandırılan bölüntüsüz bir mekâna açılmaktadır. Bazı evlerde odunluk veya ahır mekânı oluşturmak için avlu bir duvar ile ayrılmıştır. Avluda malzeme ve araç gereçler muhafaza edilmekte, mahsuller depolanmakta, hayvan ve böcek yemleri istiflenmektedir. Ahırın olmadığı durumlarda binek hayvanları da avlu içine alınmaktadır. Bazı köylerde zemin katta barınma için bir oda bulunmaktadır. Yöre halkı bu mekânı “yer odası” olarak isimlendirmiştir (Şekil 3). Yer odasında merdivenden inip çıkmakta zorlanan evin yaşlısının kaldığı aktarılmıştır. Avluyu merdiven kovası ve üst katın döşemesini taşıyan dikmeler şekillendirmiştir. Yemlerin depolandığı kısımlara “yemlik”, merdiven sahanlığına ise “ayaklık” denmektedir. Büyük evlerde avluya bir asma kat eklenmiştir (Şekil 3). Zemin kattaki merdiven ile üst katın sofasına ulaşılır. Evlerin üst katlarında geniş bir sofa bulunmaktadır. Sofa kimi köylerde “sayvan” adını alırken bazı köylerde “hayat” olarak isimlendirilmektedir. Plan şeması olarak açık sofalı plan şemasına benzese de sofanın pencereler haricinde dış mekân ile bir

bağlantısı yoktur. Evlerin üst katlarının şekillenmesinde ipek böcekçiliği etkili olmuştur. Böcekçilik evlerin hayat kısmında yapıldığı için bu mekanlar geniş tutulmuş ve tavanları kaplanmamıştır. Hayat yapının büyüklüğüne göre iki veya üç odaya açılmaktadır. Bu odalardan en az birinde bir ocak ve bu ocağın bir tarafında dolaplar ve nişler, diğer tarafında gusülhane bulunmaktadır. Ayrıca çoğu evde hayattan hela çıkmasına ulaşılmaktadır (Şekil 3).

Şekil 4. Kızılöz Köyü biberlik yapısı (Aktürk ve Çelebioğlu Yergün, 2020)

Osmaneli kırsal mimarlık mirasını sadece geleneksel konutlar oluşturmamaktadır. Bu mirasa geleneksel tekniklerle yapılmış zirai ve hayvansal üretime dayalı yapı ve yapı detaylarını dâhil etmek gerekmektedir. Osmaneli köylerinde evlerin bahçelerinde fırın, ambar gibi yapılar da yer almaktadır. Neredeyse her evin bahçesinde kerpiçten yapılmış bir fırın bulunmaktadır. Bazı fırınların üzeri yağmur ve kardan etkilenmemesi için bir sundurma ile kapatılmıştır. Geleneksel evlerin alt katları ahır ve depolama alanı olarak işlevlendirilmiştir. Ancak zamanla ev içindeki depolama alanının yetersiz gelmesi ve hayvanlarla beraber yaşamın sihi olmaması nedeniyle evlerin bahçelerine ahır ve ambarlar inşa edilmiştir. Ambarlar dikdörtgen planlıdır ve yığma tekniğinde kerpiçten yapılmıştır. Üzeri beşik çatı ile kapatılan ambarlar, çoğu köyde harap haldedir. Bazı ambar yapılarında çatı saçağı uzatılarak bir sundurma oluşturulmuştur. Sundurma altı odunluk olarak kullanılmaktadır. Osmaneli'nin kuzey köylerinde ambarların hatılları duvar dışına doğru uzun bırakılarak geçmişte tütün kurutmak için kullanılmıştır. Yine Osmaneli'nin kuzeyinde yer alan yüksek ve yağışlı köylerde "serender" yapılarına da rastlanmaktadır. Osmaneli'nin doğusunda bulunan köylerde kuru biber üretimi geçmiş yıllarda önemli bir ekonomi oluşturmuştur. Bu köylerde hava koşullarından bağımsız olarak biber kurutmak için yöre halkı tarafından "biberlik" olarak isimlendirilen biber kurutma yapıları inşa edilmiştir (Şekil 4). Bu yapılar dikdörtgen planlı ve iki katlıdır. Kerpiç yığma olarak inşa edilmiş biberliklerin alt katında kazanlar bulunmaktadır. Bu kazanlarda çevredeki ormanlardan toplanan odunlar yakılarak yapı ısıtılmaktadır. Isınan hava döşemeden

geçerek üst katta döşeme üstüne serilmiş biberleri kurutur. Isınan havanın üst kata geçişinin sağlanması için döşeme kirişlerinin üzerine 2-3 cm aralıklarla çıtalar çakılmış ve döşeme kaplaması uygulanmamıştır. Beşik çatı ile örtülmüş biberlikler ambarlara çok benzemektedir. Ancak zemin katındaki kazan kapakları ve cephedeki bacaları ile biberlikler diğer yapılardan ayırt edilebilmektedir.

3. OSMANELİ KIRSAL MİMARLIK MİRASININ SAYISALLAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışma kapsamında Osmaneli kırsalında yer alan tüm köy ve mahalleler yerinde incelenmiş, yerleşimlerin kültürel peyzajını oluşturan kültürel ve doğal öğeler tespit edilmeye ve bu öğelerde görülen koruma sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. İncelenen kırsal yerleşimlerde elde edilen doğal, kültürel ve ekonomik verilerin daha kolay anlaşılması ve belgelenmesi için bir envanter formu geliştirilmiştir. Kültürel Peyzaj Değerlendirme Formu (KPDF) olarak isimlendirilen envanterlere elde edilen coğrafi, ekonomik, mimari ve sosyal veriler işlenmiştir. Yerinde inceleme ve KPDF envanterlerinin sonucunda kimi köylerin kırsal mimarlık mirasını kaybettiği, bazılarının ise kırsal peyzaj özelliklerini koruyamadığı gözlemlenmiştir. Ancak çalışma alanında yer alan 27 köy benzer mimari özelliklere ve farklı koruma sorunlarına sahiptir. Bu nedenle yerleşimler arasında karşılaştırma yapmak, kültürel ve doğal açıdan nitelikli köylerin daha detaylı çalışılabilmesi için nicel bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulmuştur. Literatürde kırsal yerleşimlerin mimari karakterlerinin belirlenmesi için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Birleşik Krallık'ta "Village Design Statement" raporları ile kırsal yerleşimlerin mimari karakteri tanımlanmaktadır (The Heritage Council, 2012). Türkiye'de kültürel peyzajın karakterizasyonunu konu alan akademik çalışmalarda, kültürel peyzaj sınıflandırmaları yapılırken bölgedeki hâkim mimari karakteri değerlendirmek için tablolar üretilmiştir (Erdem, 2012). Ancak çalışma alanı olan Osmaneli kırsalında köylerin mimari karakterini değerlendirmekten ziyade geleneksel mimarinin yoğunluğu ve korunmuşluk durumunu değerlendirecek bir yöntem ihtiyacı duyulmuştur. Bu nedenle yerleşimlerdeki kırsal mimarlık mirasının durumunun sayısallaştırılması ve hesaplanması için İpekoğlu'nun (2005) "An Architectural Evaluation Method For Conservation Of Traditional Dwellings" ve Nijkamp'ın (1989) "Evaluation Indicators For Our Cultural-Architectural Heritage" başlıklı çalışmasından faydalanılmıştır. İpekoğlu'nun (2006) çalışmasında Eskişehir Odunpazarı'ndaki geleneksel konutların cephe ve iç mimari özellikleri ile korunmuşluk durumları sayısallaştırılarak değerlendirilmiştir. Odunpazarı mahallerinde yapı ölçeğinde olan bu hesaplama yöntemi, bu çalışmada Osmaneli köylerindeki yöresel mimarlık ürünleri, geleneksel yapı teknikleri ve malzemeleri ile geleneksel dokunun yoğunluğu ve korunmuşluk durumları sayısallaştırılarak kırsal yerleşim ölçeğine uyarlanmıştır. Osmaneli köylerinin kırsal mimarlık mirasının durumunu değerlendirmek için "Kırsal Mimarlık Mirası Tablosu" üretilmiştir. Tablo arkeolojik miras, kırsal mimarlık öğeleri, geleneksel dokunun durumu ve yeni yapılaşma olarak 4 bölüme ayrılmıştır. Bu dört bölümün altında farklı değerlendirme kriterleri bulunmaktadır (Çizelge 2).

Arkeolojik miras bölümü Höyük ve Tümülüs, Mimari Kalıntı ve Buluntu, Devşirme taş kistaslarına ayrılmış ve A1 ile A3 arasında kodlanmıştır. Osmaneli köylerinde arkeolojik miras öğeleriyle yöresel mimarinin iç içe geçtiği alanlara rastlanılmamaktadır. Köylerde arkeolojik öğelerin devşirme taş, tekil buluntu ve höyük şeklinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu bölümde kriterler için herhangi bir sayısal değer verilmemiş, köylerin sahip olduğu arkeolojik öğenin bilgisi girilmiştir.

Kırsal mimarlık öğeleri bölümü, yapım teknikleri, malzeme kullanımı, cephe ve plan özellikleri, anıtsal yapı, geleneksel üretime yönelik yapılar ve sokak dokusu olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Bu başlıkların altına köylerde görülen mimari, malzeme ve yapım tekniğine göre değerlendirme kriterleri belirlenmiştir. Örneğin malzeme kullanımı bölümünde kerpiç (1-2), taş (1-2) ve ahşap (1-2) kıstasları bulunmaktadır. Köydeki malzeme kullanım yoğunluğuna göre her malzeme 1 veya 2 sayısal değerini almaktadır. Yerleşimlerde var olan yöresel mimarlık öğelerinin özgünlüğü ve nadirliği bu kısımda alacağı sayısal değeri etkilemektedir. Örneğin hemen hemen her köyde bulunan samanlık yapıları “2” sayısal değerini alırken, sadece birkaç köyde var olan biberlik yapıları ise “4” sayısal değerini almaktadır. Geleneksel doku bölümünde 25 kriter bulunmaktadır ve her biri K1 ile K25 arasında kodlandırılmıştır. Her köy sahip olduğu mimari ve malzeme özelliklerinin varlığına ve yoğunluğuna göre bir değer almaktadır. Bu değerlerin toplamı ise o yerleşimin kırsal mimarlık öğeleri değerini oluşturmaktadır.

Çizelge 2. Sayısallaştırılan verilere göre kırsal yerleşimlerin sınıflandırılması (Aktürk ve Çelebioğlu Yergün, 2022)

YERLEŞİMLER	KIRSAL MİMARLIK MİRASI																									Geleneksel Dokunun Durumu		Yeni Yapılaşma			KIRSAL MİMARLIK MİRASI DEĞERİ	Koruma durumu			
	Arkeolojik Miras		Kırsal Mimarlık Öğeleri																				Geleneksel Dokunun Yoğunluğu (1/4)	Geleneksel Dokunun Korunmuşluk Durumu (0/4)	Çok / az Katlı (0/5/10)	Geleneksel Yapı Parsel içi / dışı (10)	Yapılaşma Yoğunluğu (0/5/10)								
	A1	A2	A3	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18	K19						K20	K21	K22			K23	K24	K25
Belenalan	*	2	2	0	1	2	1	2	0	4	4	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	0	0	4	2	4	3	5	0	5	326	A	
Kızıöz	*	2	2	0	1	2	1	2	4	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	4	4	2	4	3	0	0	0	273	A		
Dereyörük	*	2	2	0	1	2	1	2	0	4	0	2	2	0	0	3	0	2	2	2	2	2	2	0	0	4	3	2	4	3	5	0	5	256	A
Akçapınar	*	2	2	0	1	2	1	2	0	0	0	2	2	0	3	0	0	2	2	2	2	2	2	0	4	0	3	2	4	3	0	0	0	238	A
Kazancı	*	2	2	0	1	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	4	4	2	4	2	2	0	0	0	234	A	
Günüören	*	2	2	0	1	2	2	2	4	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	4	4	2	3	3	5	0	5	224	A		
Sarıyazı	*	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	4	4	2	3	2	5	0	5	220	A		
Ağlan	*	2	2	0	2	2	2	2	2	0	0	2	2	3	0	0	3	2	2	2	2	2	2	0	4	4	3	3	2	5	10	5	195	B	
Soğucakpınar	*	2	2	0	1	2	1	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	4	4	2	3	2	5	10	5	190	B		
Borcak	*	2	2	0	1	2	1	2	0	4	0	2	2	0	0	3	0	2	2	2	2	2	0	0	0	0	2	2	3	5	0	5	145	B	
Hisarcık	*	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	0	0	0	140	B	
Adlıye	*	2	2	2	2	2	2	2	2	0	0	2	2	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	0	4	0	0	2	2	2	0	0	5	131	B
Balçıkhisar	*	2	2	0	1	2	1	2	0	4	4	2	2	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	2	2	5	0	5	110	B	
Selçik	*	2	2	0	1	2	1	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	4	4	2	1	2	5	10	5	96	B		
Oğulpaşa	*	2	2	0	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	5	0	5	90	B	
Çiftlik	*	2	2	0	1	2	1	2	0	0	0	2	2	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	2	2	2	5	0	5	86	B
Dümeşe	*	2	2	0	1	2	1	2	0	0	0	2	2	3	0	0	3	2	2	2	2	2	2	0	0	4	0	2	1	5	0	10	81	B	
Büyükyenice	*	2	2	0	1	2	1	2	0	4	0	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	4	4	2	1	10	10	10	78	B			
Orhaniye	*	2	2	0	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	5	10	7	73	B		
Bereket	*	2	2	0	1	2	1	2	0	0	0	2	2	0	3	0	0	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	2	1	5	0	5	65	B	
Ericek	*	2	2	0	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	5	0	5	36	C	
Selimiye	*	2	2	0	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	5	10	5	35	C		
Boyukaya	*	2	2	0	1	2	1	2	0	0	0	2	2	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	1	1	5	0	5	34	C	
Avdan	*	2	2	0	1	2	1	2	0	0	0	2	2	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	1	1	5	10	5	24	C	
Medetli	*	2	2	0	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	10	10	10	10	C		
Ciciler	*	1	1	1	1	1	1	2	0	0	0	2	2	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	1	0	5	10	5	-4	D	
Çerkeşli	*	2	2	0	1	1	1	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	10	10	10	-19	D	

Toplam (Kırsal Mimarlık Öğeleri) X Toplam (Geleneksel Doku) – Toplam (Yeni Yapılaşma) = Kırsal Mimarlık Mirası Değeri

$$KM = \sum Kn \cdot \sum Dn - \sum YYn$$

Geleneksel doku durumu başlığının altında Geleneksel Dokunun Yoğunluğu (1-4) ve Korunmuşluk Durumu (0-4) kısımları yer almaktadır. Köyler geleneksel dokunun yoğunluk ve korunmuşluk durumuna göre parantez içinde bulunan rakamlar arasında bir değer almaktadır. D1 ve D2 olarak kodlandırılan yoğunluk ve korunmuşluk değerleri her köy için toplanarak geleneksel doku durum sayısını oluşturmaktadır.

Yeni yapılaşma bölümü, Çok-Az Katlı (0-5-10), Geleneksel Yapı Parsel içi-dışı (10-0), Yapılaşma Yoğunluğu (0-5-10) şeklinde üç kıstasa ayrılmıştır. Bu bölümde yerleşimler yeni yapıların kat sayıları, geleneksel konutların parseli içine veya dışına inşa edilmesi ve yoğunluklarına göre değer almaktadır. YY1, YY2 ve YY3 olarak kodlanan kriterlerin değerleri toplanarak köyün yeni yapılaşma değeri hesaplanmaktadır. Geleneksel doku ile uyumsuz

yapılar tarihi kırsal peyzaja zarar vermektedir. Bu nedenle bu bölümden elde edilen veri negatif değer taşımaktadır.

Yerleşimin kırsal mimarlık mirası değeri, kırsal mimarlık öğeleri ile geleneksel doku değerlerinin çarpılması ve bu değerden yeni yapılaşma değerinin çıkartılması ile bulunmaktadır. Aşağıda kırsal mimarlık mirası değerinin hesaplama formülü verilmiştir (Çizelge 2).

3.1. Sayısallaştırılan Verilere Göre Kırsal Yerleşimlerin Sınıflandırılması

Kırsal yerleşimler Arkeolojik ve Yöresel Miras tablosunda aldıkları puanlara göre sınıflandırılmıştır. Tabloda (322 ile -19) değerleri arasında yerleşimler sıralanmıştır. En yüksek puanı Belenalan, en düşük puanı ise Çerkeşli Köyü almıştır. Bu sıralamada bazı değerlerde yerleşimler gruplanmıştır. Gruplaşan köylerin tarihi dokularının korunmuşluk durumlarının benzer nitelikte olduğu görülmüştür. Köyler sınıflandırılırken yerleşimlerin gruplandığı değerler üzerinden dört gruba ayrılmıştır. Aşağıda bu eşik değerler, grup tanımı ve sınıflandırılan köyler verilmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Kırsal Mimarlık Mirası Değerlendirme Tablosu (Aktürk ve Çelebioğlu Yergün, 2022)

Değer Aralığı	Grup	Tanım	Yerleşimler
$N_{AYM} > 200$	A	Tarihi Dokuya Sahip Köyler	Belenalan, Akçapınar, Dereyörük, Kızılöz, Günören, Kazancı, Sarıyazı,
$200 > N_{AYM} > 50$	B	Tarihi Dokusu Risk Altında Olan Köyler	Ağlan, Borcak, Hisarcık, Adliye, Balçıkhisar, Selçik, Çiftlik, Oğulpaşa, Soğucakpınar, Bıyıkkenice, Düzmeşe, Bereket, Orhaniye
$50 > N_{AYM} > 0$	C	Tarihi Dokusunu Kaybetmiş Köyler	Selimiye, Avdan, Boyukaya, Medetli, Ericek
$0 > N_{AYM}$	D	Yeni Yapılaşma Yoğun Köyler	Çerkeşli, Ciciler

3.1.1. A Grubu Köyler

Tarihi dokuya sahip köyler olarak tanımlanan A grubu yerleşimlerini Belenalan, Kızılöz, Kazancı, Akçapınar, Günören, Sarıyazı, Dereyörük köyleri oluşturmaktadır (Şekil 5).

- Bu köylerden Sarıyazı hariç hepsinin en az bir höyük, kalıntı gibi arkeolojik miras ögesine sahip olduğu görülmektedir.
- Köylerde birden fazla geleneksel yapım tekniğinin bir arada ve genellikle yığma ve hımsız tekniğinin birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Osmaneli'nin kuzeyinde bulunan Sarıyazı'da bu yapım tekniklerine çantı tekniği de eklenmektedir.
- Taş, kerpiç ve ahşap gibi geleneksel malzemeler her yerleşimde farklı oranlarda kullanılmaktadır. Köylerin genelinde çoğunlukla kerpiç malzeme kullanılırken, Sarıyazı köyü ve çevresinde kerpicing yerini taş ve ahşap malzeme almıştır.
- Konut cephelerinde çiçeklik gibi geleneksel eklentilere Belenalan, Kızılöz ve Günören köylerinde rastlanmaktadır. Dal askı detayı bu grupta sadece Belenalan köyünde görülmektedir. Köylerin tümünde konut cepheleri sıvalıdır. Bunun yanında Sarıyazı Köyünde ahşap kaplamalı cepheler de görülmektedir.
- Osmaneli genelinde olduğu gibi bu köylerdeki geleneksel konutların hepsinde sofalı plan tipi gözlenmektedir. Köylerdeki evlerin çoğunu iki katlı yapılar oluşturmaktadır.

Ancak gruptaki en küçük yerleşimler olan Kızılöz, Akçapınar ve Dereyörük köyleri hariç hepsinde üç katlı evler de bulunmaktadır.

- Anıtsal nitelikli yapı veya mekân olarak tanımlanan tarihi cami, mescit, meydan, çeşme ve konak öğelerinden, her köyde en az bir tanesi mevcuttur.
- Geleneksel üretime yönelik yapılar olan fırın, ahır, ambar ve odunluk bu gruptaki her köyde mevcuttur. Bunların yanında biberlik, serender, böcekçilik konağı gibi daha özel yapılardan en az biri bu gruptaki köylerde bulunmaktadır.
- Akçapınar ve Dereyörük köylerinde geleneksel sokak kaplamasından izler bulunmaktadır. Kerpiç duvar ve ahşap çit gibi geleneksel ayırıcı elemanlar bu köylerin tamamında geleneksel dokuya katkı sağlamaktadır.
- A grubu köylerinin hepsinde köyün büyüklüğüne göre geleneksel yapılar çoğunluğu oluşturmaktadır. Yine bu yapıların büyük bir kısmı ayakta ve geleneksel malzeme ve plan özelliklerini korumaktadır. Burada yapıların korunmasını sağlayan iki faktör bulunmaktadır. Dereyörük, Kızılöz gibi nüfusu azalan ve Akçapınar gibi terkedilen köylerde yeni yapı ihtiyacı olmadığı için yapılar mevcudiyetini sürdürmektedir. Diğer taraftan geleneksel yapıların kullanılmaması bozulmaların hızlanmasına neden olmaktadır.
- Dereyörük ve Akçapınar köyleri kent merkezine uzak, nüfusu az ve doğal peyzaj ile uyum içinde olan yerleşimlerdir. Ayrıca Göksu Vadisi içine kurulmuş olan Dereyörük Köyü korunması gerekli bir doğal miras içinde yer almaktadır. Nüfusunu kaybetmiş olan Akçapınar Köyünde ise yapılar doğal etkenlerin yıpratıcı etkisi altında yıkılmak üzeredir.
- Kızılöz, Kazancı ve Sarıyazı yerleşimlerinde ipekböcekçiliğinden, kuru biber üretimine kadar çeşitli geleneksel üretimler bir arada yürütülmüştür. İpekböcekçiliği günümüzde birçok köyde artık yapılmıyor olsa da yarattığı ekonomik ve kültürel etki köylerin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesini sağlamıştır.

3.1.2. B Grubu Köyler

Tarihi Dokusu Risk Altında Olan Köyler olarak nitelendirilen B sınıfı köylerini Ağlan, Borcak, Hisarcık, Adliye, Balçıkhisar, Selçik, Çiftlik, Oğulpaşa, Soğucakpınar Büyükyenice, Düzmeşe, Bereket ve Orhaniye yerleşimleri oluşturmaktadır (Şekil 5).

- Osmaneli kuzeyinde ve Samanlı Dağları üzerinde bulunan Ağlan, Adliye ve Hisarcık köyleri ile Bilecik Platosundaki Orhaniye Köyünde herhangi bir arkeolojik miras ögesi tespit edilmemiştir. Bunların dışındaki köylerde en az bir arkeolojik miras ögesi bulunmaktadır.
- Bu gruptaki yerleşimlerde yapılarda en az iki geleneksel yapım tekniği kullanılmıştır. Yığma ve hımiş tekniği en çok kullanılanlardır. Sadece Adliye Köyünde yığma ve hımişin yanında çantı tekniği de görülmektedir.
- Diğer gruptaki köylerde olduğu gibi kerpiç, B grubu yerleşimlerde en fazla kullanılan geleneksel yapı malzemesidir. Ancak Hisarcık, Adliye, Ağlan köylerinde kerpicing ağırlığını ahşap malzeme almıştır.

- Geleneksel evlerin cepheleri karşılaştırıldığında ise, bu grupta A grubundaki gibi cephe eklentilerinde çeşitlilik gözlenmemektedir. Osmaneli kuzeyinde yer alan köylerde yine ahşap kaplamalı cepheler görülmektedir. Çiçeklikler sadece Borcak, Balçıkhisar köylerinde kullanılmıştır. Dal askı detayı ise yalnızca Balçıkhisar Köyünde bulunmaktadır.
- Geleneksel evler sofalı plan tipine sahip olup, çoğu iki katlıdır. Bu grupta Düzmeşe, Soğucakpınar, Selcik ve Ağlan köylerinde üç katlı geleneksel evler bulunmaktadır.
- Soğucakpınar, Ağlan, Borcak, Selçik ve Oğulpaşa köylerinde çeşmenin de yer aldığı bir meydan bulunmaktadır. Selçik'te meydanla beraber eskiden böcekçilik yapılan bir konak da yer almaktadır.
- Köylerin hepsinde fırın, ambar, odunluk ve ahır müştemilatları bulunmaktadır. Ağlan ve Adliye köylerinde serender örnekleri görülmektedir. İpekböcekçiliği yapılan konaklar ise Soğucakpınar, Ağlan ve Selçik'te tespit edilmiştir.
- Özgün sokak kaplaması Osmaneli köylerinde çok az yerleşimde görülmektedir. Bunlardan biri de Ağlan Köyüdür. Ağlan'da taş kaplamalı ve su drenajının sokağın ortasından yapıldığı örnekler günümüze ulaşmıştır. Borcak, Hisarcık, Adliye, Selçik ve Çiftlik köylerinde kerpiç, taş ve ahşaptan yapılmış bahçe duvarları ve çitler işlevini sürdürmektedir.
- B grubu yerleşimlerinde köylerin büyüklüğüne göre geleneksel yapılar çok yoğun değildir. Bu grupta nüfusu azalan köylerde geleneksel yapıların büyük bir kısmı yıkılmıştır. Diğer taraftan nüfus kaybı yaşanmayan yerleşimlerde yeni yapılar yoğunluğu ele geçirmiştir. Ağlan ve Hisarcık tarihi dokunun en çok algılandığı köylerdir. Maalesef bu köylerin hiçbirinde yöresel mimarinin korunmasına yönelik bir tescil kararı bulunmamaktadır. Ayakta kalan geleneksel yapılar bazı eklentiler ve malzeme değişiklikleri ile kullanılmaya devam etmektedir. Müdahaleler her ne kadar yapıların özgünlüğünü bozsa da yapıların kullanılması onların yaşamasına olanak vermektedir. Bunun yanında yıkılmış eski yapıların enkazını veya yerine yeniden yapılan betonarme yapıları görmek mümkündür.
- B grubu köylerinde yeni yapılaşma Hisarcık Köyü hariç hepsinde görülmektedir. Ancak bu yapılaşmada yüksek katlı binalara rastlanmamaktadır. Diğer taraftan yeni yapılarda kat sayısının artması, geleneksel yapıların yıkılıp yerine yeni binaların yapılması, geleneksel yapıların terkedilmesi bu köylerde tarihi dokunun kaybolmasına neden olacaktır. Bu nedenle herhangi bir koruma kararı bulunmayan bu yerleşimler yöresel mimarinin korunması açısından oldukça riskli durumdadır. Bunun yanında Soğucakpınar gibi nüfus kaybı yaşanmayan köylerde geleneksel yapılar kullanılmaya devam edilmektedir. Yapıların kullanılması korunmalarına yardımcı olurken diğer taraftan yeni yapı ve konfor ihtiyacı tarihi yapıya ve yerleşime birçok müdahale yapılmasına neden olmaktadır. Bu durum kırsal yerleşimde yöresel mimarinin ve tarihi dokunun korunmasını zorlaştırmaktadır. Neyse ki, nüfus kaybı olmayan köylerde yeni yapılaşmanın az, yeni yapıların kat yüksekliği ve çatı formunun geleneksel konutlar ile uyumlu olması ve yeni yapıların eski konutun parselinin dışında yapılması gibi nedenlerle geleneksel dokunun korunduğunu söylemek mümkündür.

- Samanlı Dağlarında, Oğulpaşa Yaylası üzerinde yer alan Adliye ve Hisarcık köylerinin nüfusları azdır ve zengin bir fauna ve flora sahiptir. Selçuk Köyü ise ilçe merkezine ve İstanbul – Bilecik karayoluna çok yakındır. Köyün çevresinde tavuk çiftliği ve piliç işleme tesisleri bulunmaktadır. Bu tesislerin ürettiği atık ve kötü koku doğal çevreye zarar vermektedir. Ayrıca atıklar düzgün bir şekilde bertaraf edilmediği takdirde bölgede ciddi çevresel sorunlara neden olabilmektedir (Karaman, 2006: 133-139). Bunun yanında tesis yapıları ve tesisin birçok ağır tonajlı aracı bölgeye çekmesi kırsal peyzaj karakterini olumsuz etkilemektedir.
- Ağlan köyü Osmaneli'nin nüfus oranı yüksek köylerinden biri olmasına rağmen tarihi dokusunu kaybetmemiş bir yerleşimdir. Osmaneli'nin uzak köylerinden olmakla birlikte ekonomisi oldukça canlıdır. Günümüzde ziraat ve hayvancılığın etkin olduğu Ağlan'da geçmişte tütün üretimi ve ipekböcekçiliği de yapılmıştır. Geçmişte biberçilik ve ipekböcekçiliğinin yapıldığı Soğucakpınar Köyü ise günümüzde tarımsal üretimin çok olduğu B grubu köylerindedir.

3.1.3. C Grubu Köyler

C grubu köyler Tarihi Dokusunu Kaybetmiş Köyler olarak sınıflandırılmıştır. Bu grubu Büyükyenice, Düzmeşe, Bereket, Orhaniye, Ericek, Selimiye, Avdan, Boyunkaya ve Medetli köyleri oluşturmaktadır. Bu yerleşimlerde yeni yapılaşma yoğunudur ve birçok geleneksel yapı yıkılarak yerine yeni yapılar yapılmıştır (Şekil 5).

- Yöresel mimarinin kaybindan bağımsız olarak bu dokuz köyden yedisinde arkeolojik miras ögesi bulunmaktadır.
- Köylerde kalmış az sayıdaki yöresel mimari öğelerde hıymış ve yığma yapım teknikleri kullanılmıştır. Kerpiç en fazla kullanılan yapı malzemesidir. Ahşap karkas elemanlarda, taş ise sadece subasmanda kullanılmıştır.
- Geleneksel yapıların cepheleri sıvalıdır ve sadece Büyükyenice Köyünde evlerin cephelerinde çiçeklik bulunmaktadır.
- Geleneksel evler sofalı plan tipine sahip olup iki katlıdır. Üç katlı evlere Büyükyenice ve Düzmeşe Köylerinde rastlanmaktadır.
- Gruptaki beş köy anıtsal nitelikli geleneksel bir yapı veya kamusal alana sahiptir.
- Köylerin genelinde fırın, ahır, ambar gibi yapılar vardır. Ancak bu yapılardan geleneksel teknikle yapılmış olanı çok az sayıda kalmıştır. Büyükyenice Köyünde biberçilik, Düzmeşe ve Medetli Köylerinde böcekçilik konağı bulunmaktadır. Maalesef bu ender yapılar günümüzde kullanılmadığı için harap durumdadır.
- Bu yerleşimlerde geleneksel sokak dokusunu yansıtan sokak kaplaması günümüze ulaşmamıştır. Sadece Ericek Köyünde özgün bahçe duvarlarına rastlanmıştır.
- C grubu köylerinde yeni yapılaşmanın yoğun olması ve geleneksel yapıların yıkılması nedeniyle yöresel mimari, tarihi bir doku oluşturacak seviyede değildir. Büyükyenice ve Düzmeşe Köylerinde geçmişte çok daha yoğun bir dokunun mevcut olduğunu gösteren birkaç sokak günümüze kadar ulaşmıştır. Diğer taraftan köylerdeki geleneksel yapılara yönelik hiçbir koruma kararı bulunmamaktadır. Bu grup ve diğer gruptaki köylerde yıkılma tehlikesi olan geleneksel yapıların İl Özel

İdaresi tarafından yıkıldığı köylüler tarafından aktarılmıştır. Tarihi doku ve kırsal yerleşim karakterinin en fazla bozulduğu Medetli Köyünde, eski evler yıkılarak yerine çok katlı betonarme binalar inşa edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, köyün geniş tarım alanlarına bağlı olarak ekonomisinin güçlü olması sonucunda artan nüfusun konut ve konfor ihtiyacı etkili olmuştur. Diğer taraftan Bereket, Avdan gibi göç veren köylerde bakımsızlık nedeniyle geleneksel yapılar yıkılmak üzeredir.

- Tarihi Dokusunu Kaybetmiş Köyler yapılaşma nedeniyle doğal peyzaj ile uyumsuz bir görüntü sergilemektedirler. Bu köylerden sadece, Oğulpaşa yaylasında yer alan Boyunkaya Köyü kırsal yerleşim niteliğini ve doğal çevresini korumaya devam etmektedir.
- Geçmişte ipekböcekçiliğinin yapıldığı Medetli Köyü, günümüzde tarımsal üretimin çok olduğu bir yerleşimdir. Avdan Köyünde ise diğer yerleşimlerden farklı olarak avcılık ve ormancılık faaliyetleri az da olsa yapılmaktadır.

3.1.4. D Grubu Köyler

Son grup olan D grubu yerleşimler “Yeni Yapılaşma Yoğun Köyler” olarak tanımlanmıştır. D grubunu Çerkeşli ve Ciciler Köyleri oluşturmaktadır. Bu köylerde sayılı geleneksel yapı kalmıştır ve bu yapılar maalesef harap haldedir (Şekil 5).

- Karayolu ulaşım avantajı olan Çerkeşli ve Ciciler Köyleri kolayca mahsullerini pazara ulaştırabilmektedir. Diğer taraftan ovada yer alan ve su kaynaklarına yakın olan bu iki köy verimli tarım alanlarına sahiptir. Bu durum köylerin zenginleşmesini ve nüfusunu kaybetmemesini sağlamıştır. Zenginleşen ve kalabalıklaşan köylerde yeni ve konforlu konut ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle köylerde yeni yapılaşma da yoğunudur. Çerkeşli Köyünde yapılaşmanın apartmana döndüğü bir mahalle de bulunmaktadır. Ciciler Köyünde ise yeni yapılaşmanın az katlı olması ve nüfusunun daha az yoğun olması nedeniyle kırsal yerleşim karakterini koruyabilmiştir. Köyde iki katlı hıms tekniğinde yapılmış sadece bir adet geleneksel konut bulunmaktadır. Konutun ön cephesindeki çıkmaların bağdadi tekniğinde yapılmış olması dikkat çekmektedir. Çerkeşli Köyünde ise günümüze hıms tekniğinden yapılmış birkaç yapı ulaşabilmiştir. Bunlardan sadece birinde yaşam sürmektedir. Az sayıda kalmış olan geleneksel yapılarla ilgili bir koruma kararı bulunmamaktadır.
- D grubu köylerinde tarihi dokunun kalmadığı ve yeni yapıların köy dokusuna hâkim olduğu görülmektedir.
- Tarım arazileri içinde yer alan Çerkeşli ve Ciciler Köyünün ana arter karayollarına yakın olması kırsal peyzaj algısını azaltmaktadır. Diğer taraftan bu yolların çevresinde gelişen çeşitli yapılar ve sanayi tesisleri doğal peyzajın korunmasını zorlaştırmaktadır. Çerkeşli Göletinin kıyısında yüksek katlı yapılaşma ise kırsal yerleşim karakterini bozmaktadır.
- Ova köyleri olan Çerkeşli ve Ciciler köylerinde Çerkeşli Göleti ve Sakarya Nehri sayesinde yoğun olarak sulu tarım yapılmaktadır. Bu köylerin ekonomilerini meyve ve sebze üretimi oluşturmaktadır. Çerkeşli Köyünün artan nüfusu ve kentsel nitelikli yapılaşması kır hayatını olumsuz olarak etkilemektedir.

Şekil 5. Osmaneli Köyleri (soldan sağa sırayla): Dereyörük (A Grubu), Soğucakpınar (B Grubu), Ericek (C Grubu), Çerkeşli (D Grubu) (Aktürk ve Çelebioğlu Yergün, 2021)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada olduğu gibi kırsal mimarlık mirasının korunmuşluk durumu ve çeşitliliği üzerine hazırlanan tablolar köylerin objektif ve karşılaştırmalı olarak bir arada incelenmesini mümkün kılmıştır. Bölgenin niteliklerine göre oluşturulmuş mimari göstergelere verilen sayısal değerler ile köyler puanlanıp, sınıflandırılmıştır. Osmaneli köyleri mimari nitelikleri ve korunmuşluk durumuna göre alfabetik sıraya göre A, B, C ve D olarak sıralanmıştır. Bu sınıflandırmada en yüksek değerlere sahip olan A Grubu (tarihi dokusunu koruyan köyler) yerleşimlerinde, geleneksel yapım tekniklerinin ve yerel yapı malzemelerinin çeşitlendiği, yeni yapılaşmanın yoğun olmadığı ve az katlı olduğu, geleneksel yapıların bir yerleşim dokusu oluşturacak kadar korunduğu görülmektedir. Sınıflandırmada en düşük değerlere sahip olan D Grubu (Yeni Yapılaşma Yoğun Köyler) yerleşimlerinde ise geleneksel yapım teknikleri ve geleneksel malzeme çeşitliliği oldukça azalmıştır. Bunun yanında yerleşime yeni yapılar hakimdir ve mevcut geleneksel yapılar bir doku oluşturamayacak kadar az ve seyrek.

Hazırlanan tablo ile köylerin mimari özelliklerinden koruma durumuna kadar birçok veri kolayca okunabilmektedir. Bu veriler doğrultusunda köyler sahip oldukları niteliklere ve sorunlara göre filtrelenebilmekte ve gruplanabilmektedir. Böylece Osmaneli kırsal mimarlık mirasının korunmasında daha kapsayıcı ve bütüncül koruma politikalarının üretilmesi mümkün kılınabilir ve oluşturulan yöntem benzer özellikli yerleşimlerde kullanılabilir. Örneğin A grubu içinde yer alan Dereyörük Köyü için tarihi dokunun korunması ve yaşatılması amacıyla bir politika geliştirilmesi gerekebilirken, D grubu yerleşimlerinden olan Çerkeşli Köyü için yerleşimin kırsal niteliğinin devamlılığını sağlamak yönünde planlama kararlarının alınması gerekebilir. A grubu köylerinde nitelikli yapıların koruma ve onarım çalışmaları ile sürekliliğinin sağlanması, yeni yapılaşmanın sınırlandırılması planlama kararlarına girebilir. D grubu köylerinde ise yeni yapılaşma planlama kararları yerleşimin günümüze ulaşabilmiş kırsal niteliğini koruyacak şekilde alınabilir. Dolayısıyla kırsal yerleşimlerin mimari göstergelere göre değerlendirilip, sınıflandırılması bu yerleşimlerin yapı geleneklerinin ve yöresel kimliklerinin korunmasında ve belgelenmesinde önemli rol oynayacaktır.

Bilgilendirme / Teşekkür

Bu makale Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi Banu Çelebioğlu Yergün danışmanlığında Engin Aktürk tarafından hazırlanan “Bilecik Osmaneli Kırsal Kültürel Peyzajının Değerlendirilmesi ve Sürdürülebilir Koruma Politikalarının Üretilmesi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Aksi belirtilmediği takdirde makalede kullanılan şekiller ve çizelgeler belirtilen yazarlar tarafından, belirtilen tarihte düzenlenmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi ve Sorumluluk Bildirimi

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur, olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalede belirtilen tüm görüş ve düşünceler yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Makalede yer alan görsellerin kullanımına dair yasal izinlerin alınması yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Bildirimi

Bu bildiriye, ana fikrin belirlenmesi, metnin oluşturulması, değerlendirilmesi, alan çalışması, basıma hazırlık gibi tüm aşamalar yazarlar tarafından ortak bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Notlar

¹ Tabloların oluşturulmasında ve hesaplanmasında B. İpekoğlu'nun (2005) “An Architectural Evaluation Method For Conservation Of Traditional Dwellings” başlıklı çalışmasından faydalanılmıştır. Söz konusu çalışma Eskişehir Odunpazarı'ndaki geleneksel konutların cephe ve iç mimari özelliklerini sayısallaştırarak değerlendirmiştir. Çalışmada yapı ölçeğinde olan hesaplama yöntemi Osmaneli kırsal için yerleşim ölçeğinde uygulanmaya çalışılmıştır. Nijkamp'ın (1989) “Evaluation Indicators For Our Cultural-Architectural Heritage” başlıklı makalesi tabloların kriterlerinin oluşturulmasında ve hesaplanmasında faydalanılan bir diğer çalışmadır.

KAYNAKLAR

Kitap

AKPINAR, A. ve AKSU, G. A., 2017. *Gelişim sürecinde Osmaneli*. Bilecik: Osmaneli Belediyesi Yayınları.

AKKAYAN, T., 1990. *Osmaneli değişen bir Anadolu kasabası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

THE HERITAGE COUNCIL., 2012. *Community-led village design statements in Ireland toolkit*. Dublin: The Heritage Council.

Dergide makale

BAŞKAYA, Z., 2013. Coğrafi faktörlerin köy yerleşmeleri üzerindeki etkilerinin Osmaneli ilçesi (Bilecik) örneğinde incelenmesi. *Asia Minor Studies*. 1 (1), s. 12-41.

GÖĞEBAKAN, A. Y. ve SABAN, F. D., 2021. Kültürel özelliklerin kırsal mimariye yansıması: Ceyhan Burhanlı köyü örneği. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*. 22, s. 32-63. <https://doi.org/10.17365/TMD.2021.TURKEY.22.05>

GÜLER, A. C., 2019. Tarihi kırsal peyzaj kavramının getirdiği yeni açılımlar. *Mimar.ist*. 66, s. 30-40.

- İPEKOĞLU, B., 2006. An architectural evaluation method for conservation of traditional dwellings. *Building and Environment*. 41, s. 386–394.
- KARAMAN, S., 2006. Hayvansal üretimden kaynaklanan çevre sorunları ve çözüm olanakları. *KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*. 9 (2), s. 133-139.
- KAYMAZ, I., BAKI, E., SARIHAN, F. ve PERÇİN, H., 2019. Doğayla yeniden bağ kurma: Bilecik Kent Botanik Bahçesi tasarımı. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*. 16, s.199-228.
- KILIÇ, T. ve KARAKAŞ, E., 2013. Osmaneli’de (Bilecik) fonksiyonel özelliklerini kaybetmiş ev eklentilerine bir örnek: Biber kurutma evleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*. 27, s. 476-486.
- NİJKAMP, P., 1989. Quantity and quality: Evaluation indicators for our cultural-architectural heritage. *Serie Research Memoranda*. 0046, s. 1-31.
- ÖGDÜL, H., 2019. Kırsal alanların değişimi ve kırsal planlama çerçevesinde bir değerlendirme. *Mimar.ist*. 66, s. 41-49.

İnternet kaynağı

- EMECEN, F., 1992. *Bilecik, TDV İslâm Ansiklopedisi* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/bilecik> [Erişim tarihi 10 Ocak 2024]
- ICOMOS, 2013. *ICOMOS Türkiye mimari mirası koruma bildirgesi* [çevrimiçi]. Erişim Adresi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf [Erişim tarihi 08 Kasım 2023]
- ICOMOS-IFLA, 2017. *Principles concerning rural landscapes as heritage* [çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/General_Assemblies/19th_Delhi_2017/Working_Documents-First_Batch-August_2017/GA2017_6-3-1_RuralLandscapePrinciples_EN_final20170730.pdf [Erişim tarihi 08 Kasım 2023]
- TÜİK, 2021. *Merkezi dağıtım sistemi* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> [Erişim tarihi 03 Ocak 2023]
- UNESCO, 2023. *Cultural landscapes* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#4> [Erişim tarihi 03 Ocak 2023]
- WIKIPEDIA, 2024. *Bilecik location districts* [çevrimiçi]. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Bilecik_location_districts.png [Erişim tarihi 10 Ocak 2024]

Tez

- AKÇURA, S. U., 2018. *Bilecik-Osmaneli Günören köyü tarihi kırsal peyzaj koruma projesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- BAŞKAYA, Z., 2012. *Osmaneli ilçesinin beşeri ve ekonomik coğrafyası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi.

- ERDEM, M., 2012. *Kırsal yerleşim peyzaj kimlik özelliklerinin tespiti, korunması ve geliştirilmesine yönelik değerlendirme matrisi önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- GÜLER, K., 2016. Türkiye’de nüfusunu yitiren kırsal yerleşimlerin korunması için bir yöntem önerisi: Ödemiş-Lübbey köyü örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- TURĞUT, Y., 2019. Osmaneli Günöören köyü geleneksel mimari dokusunun koruma bağlamında değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Biyografiler

Engin AKTÜRK

1986 yılında Çanakkale’nin Gelibolu ilçesinde doğdu. Orta öğrenimini İzmir Buca Anadolu Lisesinde tamamlamıştır. Lisans eğitimini Trakya Üniversitesi, Mimarlık bölümünde 2009 yılında bitirmiştir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Kürsüsünde yüksek lisans eğitimini 2012 yılında tamamlamıştır. Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Rölöve – Restorasyon Kürsüsünde doktora öğrenimine devam etmektedir. 2010 – 2014 yılları arasında çeşitli restorasyon şantiyelerinde saha mimarı görevini yürütmüştür. 2014 – 2018 yıllarında Beykent Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programında öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 2020 yılından itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ulaşım Planlama Şube Müdürlüğünde, sürdürülebilir ulaşım üzerine çalışmaktadır. Ayrıca 2018 yılından itibaren, yarı zamanlı olarak İstanbul Arel Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programında ders vermektedir. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir ulaşım konularından çeşitli yayınları bulunmaktadır.

Banu ÇELEBİOĞLU YERGÜN

1975 yılında İstanbul’da doğdu. 1994 yılında Galatasaray Lisesi’nden mezun olmuş, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nde lisans, Rölöve-Restorasyon lisansüstü programında yüksek lisans ve doktora eğitimlerini tamamlamıştır. Yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları Kapadokya’da erken dönem Bizans kiliseleri ile ilgili koruma çalışmalarını kapsamaktadır. Aynı üniversitenin Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı’nda 2011 yılından beri öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Kültür varlıklarını koruma, koruma ve restorasyon teknolojisi, erken dönem Bizans mimarisi ile ilgili çeşitli araştırma ve yayınları bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası çalışmalara katılmış, Fransa Hükümeti’nden aldığı burslarla eğitim ve mesleki çalışmalarını farklı dönemlerde Fransa’da sürdürmüştür. YTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde lisans, Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon programında lisansüstü dersleri vermekte, yüksek lisans ve doktora tez danışmanlıklarını yürütmektedir. 2011 yılından beri ICOMOS Türkiye Milli Komitesi ile (IIWC) ve (PRERICO) uluslararası bilimsel komitelerinin üyesidir.